

## Media ja kansalaiset Venäjää kuvaamassa

■ MARKKU LONKILA

Lotta Lounasmeri (toim.):  
*Näin naapurissa. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat.*  
Vastapaino 2011.

Suomalaisen median ja kansalaisten Venäjä-kuva on tunnetusti varsin latautunut ja siihen liittyy monia stereotyyppioita, joilla on taipumus aktivoitua naapurista julkaistavien – usein negatiivisten – uutisten myötä. Yhä useampi voi verrata näitä stereotyyppioita omiin kokemuksiinsa, jotka voivat perustua esimerkiksi kauppakumppanuuteen, turismiin, ystävyyteen tai perhesiteisiin. Jokainen voi myös halutessaan kiittää muutamassa tunnissa junalla Pietariin päivittämään omaa Venäjä-kuvaansa.

Suomalainen media on ollut aktiivisesti mukana Venäjä-kuvan rakentamisessa, sillä Neuvostoliiton ja Venäjän tapahtumia on

seurattu ja seurataan Suomessa todennäköisesti intensiivisemmin kuin useimmissa muissa Euroopan maissa. Meillä on myös kourallinen Venäjän oloihin hyvin perehtyneitä journalisteja, jotka tuntevat maan ja kulttuurin sekä toimivat aktiivisesti perinteisessä ja sosiaalisessa mediassa.

*Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat* luotaa tätä median ja kansalaisten Venäjä-suhdetta analysoiden pääasiassa lähihistorian tapahtumien uutisointia ja siitä käytyä keskustelua.

Johdannosta ja kahdeksasta artikkelista koostuva kokoelma on jaettu kolmeen osaan. Näistä ensimmäisessä tarkastellaan Venäjä-kuvan rakentumista ja muuttumista sekä journalismissa että kansalaiskeskustelussa. Sanna Ojajarvi ja Sanna Valtonen analysoivat laajassa artikkelissaan Venäjää koskevan kirjoittelun teemoja käyttäen aineistonaan lehtitekstejä, päätoimittajien ja toimituspäälliköiden haastatteluja sekä lehtien verkkosivuilla ja valikoiduilla verkkofoorumeilla käytyä kansalaiskeskustelua. Lotta Lounasmeri tutkii Neuvostoliiton kuvaa suomalaisessa julkisuudessa Tšekkoslovakian miehityksestä Janajevin juntan vallankaappausyritykseen vuonna 1991. Lounasmeren tapaustutkimuksiin perustuva artikkeli sisältää myös päätoimittajahaastatteluja, joissa nämä kuvaavat muun muassa suomalaisen lehdistön itsensuuriin käytäntöjä. Poliittisesta taustasta riippumatta kaikki päätoimittajat jakavat näkemyksen, jonka mukaan kriittisellä kirjoittelulla ei ollut sellaista itseisarvoa, joka olisi ylittänyt Suomen poliittiset ja taloudelliset edut.

Pentti Raittila erittelee ”tavalisten suomalaisten” Venäjä-kuvan

kehitystä vuosina 1989–2011. Hänen mukaansa kuva on murrosvaiheessa, jossa sekoittuvat sekä venäläisyyden arkipäiväistyminen että siihen yhä liittyvä mystisyys ja outous. Kirjoittajan mukaan kaikkia suomalaisia koskevan Venäjä-kuvan sijaan suomalaisessa kulttuurissa elää ristiriitaisia ajatusmalleja, jotka voivat ajankohtaistua päivänpoliittisten tapahtumien pohjalta. Yksi näistä ajatusmalleista on venäläisvastaisuus, jossa Raittilan mukaan limittyvät syväkulttuurinen ryssäviha sekä yleinen toiseuden ja erilaisuuden torjunta.

Kirjan toisessa osassa Jukka Pietiläinen vertaa ulkomaan uutisten antamaa kuvaa Venäjästä Ruotsin, Viron, Saksan, Yhdysvaltojen ja Kiinan uutisointiin. Katja Koikkalainen analysoi talousjournalismin Venäjä-kuvaa ja Camilla Haavisto kirjoittaa venäläistäustaisten lääkäreiden käsittelystä mediassa. Haaviston artikkelin otsikointi kelpaisi oppitunniksi siitä, miten lukija houkutellessaan tutustumaan asialliseen tutkimukseen räikeiden stereotyyppien avulla (”Syrjäseudun pelastajia vai Hemohess-kauppaajia – Venäläistäustaiset lääkärit mediassa ja verkon keskustelupalstoilla”).

Kirjan kolmannessa osassa tuodaan tarkasteluun mukaan historiallinen ja turvallisuuspoliittinen näkökulma. Markku Kangaspuro pohtii talvisotatulkintojen muutosta eri vuosikymmeninä. Hän kyseenalaistaa väitteen, jonka mukaan suomettuminen olisi vaikuttanut merkittävästi Helsingin Sanomien kuvaan talvisodasta ja Neuvostoliitosta. Kangaspuron mukaan suomettumisen ajan loppuminen ei nostanut esiin merkittävästi uusia tulkintoja vaan pikemminkin vahvisti olemassa ole-

via. Suurin ero aiempaan oli ”talvisodan opetuksia” koskevan elementin sekä siihen liittyvän ystävyyden ja luottamuksen vahvistamisen tarpeen tipahtaminen pois tulkintojen joukosta.

Heikki Heikkilä ja Sanna Valtonen erittelevät Georgian ja Venäjän välisen sodan tulkintoja Suomen, Puolan, Ruotsin, Saksan ja Viron mediassa vuonna 2008. Heikkilän ja Valtosen analyysi tuo esiin muun muassa suomalaisten asiantuntijoiden jakautumisen sodan kommentoinnissa. ”Idäntutkijoiden” Venäjää ymmärtävää ja varovaisempaa roolia vastaan asettuivat maanpuolustuskorkeakoulun tutkijat, joiden turvallisuuspoliittinen argumentointi oli myönteisempää Georgiaa kohtaan.

Kaiken kaikkiaan kirja antaa rikkaan ja moniaineeksien kuvan suomalaisen journalismin ja kansalaiskeskustelun Venäjä-kuvan muutoksista. Jälkimmäisessä näytätävissä historialliset ja emotionaaliset syvärakenteet pulpahtavan helpommin pinnalle kuin journalismissa, jonka agendassa Lounasmeri aistii ”positiivisen otteen” lisäksi jonkinlaista neutraloinnin sävyä. Lounasmeri toivoo journalismilta syvällisempää ja rehellisempää Venäjän ymmärtämistä, mutta jättää auki sen, mitä tämä käytännössä voisi tarkoittaa.

Suomalaisen median Venäjä-kuvan murrokseen liittyy lisäksi kaksi muuta, osittain samanaikaista kehityskulkua: koko suomalaisen globalisoituvan ja digitalisoituvan median sekä sitä analysoivan tutkimuksen murrokset. Yksi kirjan ansioista onkin se, että verkkokeskustelut on otettu mukaan useassa analyysissä. Kun verkko ja sosiaalinen media ovat nousseet

haastamaan perinteistä uutisointia (sekä mahdollisesti myös Helsingin Sanomien dominoivaa roolia suomalaisessa keskustelussa), tutkimuksen on kehitettävä uusia tapoja kerätä ja analysoida tätä materiaalia.

Jatkotutkimus edellyttää kuitenkin muun muassa ”verkkokeskustelun” käsitteen tarkempaa pohtimista. Voidaanko lehtien verkkosivuja tai sosiaalisen median eri lajeja (blogit, Facebook, Twitter, Youtube yms.) analysoida samoilla metodeilla? Mikä on järjevin tapa kerätä verkkokeskustelua koskevia aineistoja? Miten traditionaalisen ja sosiaalisen median väliset linkit ja luupit (esim. uutisten kierrättäminen) rakentuvat ja vaikuttavat?

Lounasmeren ansiokas artikkeli suomalaisen lehdistön itsesensuurin käytännöistä nostaa esiin myös toiveen nykypäivän journalismin vinoutumia koskevalle analyysille – liittyivätpä ne sitten Venäjään, Kiinaan, Euroopan unioniin tai muihin maihin ja teemoihin. Mitä ovat ne suomalaisen keskustelun vinoutumat, joiden itsestään selvyttä ihmetellään kolmenkymmenen vuoden päästä?

Näihin kysymyksiin kirja ei vastaa eikä se ole sen tavoitteenakaan. Mutta empiiristen, Venäjää koskevan tutkimustulosten ohella se viritää monia uusia tutkimuskysymyksiä, mikä on yksi hyvän tutkimuksen tunnusmerkeistä.

**Kirjoittaja on dosentti, joka työskentelee Helsingin yliopiston Sosiaalitieteiden laitoksella.**